# O‘ZBEK MILLIY LIBOSLARIDA SHARQONA BEZAKLARNING ZAMONAVIY TALQINI

**Halimova Yulduz Usmonovna**

Buxoro viloyati, G‘ijduvon tumani 1-son texnikumi
Maxsus fan o‘qituvchisi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.23299104

**Annotatsiya:** Maqolada o‘zbek milliy liboslarida uchraydigan sharqona bezaklarning tarixiy-badiiy xususiyatlari va ularni zamonaviy kiyim dizaynida qo‘llash yo‘llari yoritiladi. Atlas, adras, kashtachilik, zardo‘zlik va an’anaviy naqshlarning estetik ahamiyati tahlil qilinib, milliy merosni zamonaviy moda talablari bilan uyg‘unlashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi.

**Kalit so‘zlar:** milliy libos, sharqona bezak, naqsh, atlas, adras, kashtachilik, zardo‘zlik, zamonaviy dizayn, milliy meros.

## KIRISH

O‘zbek milliy liboslari xalqimizning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, estetik qarashlari va ma’naviy qadriyatlarini mujassam etgan madaniy meros hisoblanadi. Libosning bichimi, matosi, rangi va bezaklari orqali muayyan davrning didi, urf-odatlari hamda hududiy xususiyatlarini anglash mumkin. Shu jihatdan sharqona bezaklar milliy kiyimning shunchaki tashqi ko‘rinishini boyituvchi unsur emas, balki uning mazmunini ifodalovchi muhim badiiy vositadir.

Bugungi kunda moda sohasi tez sur’atlarda rivojlanmoqda. Dizaynerlar an’anaviy shakllarni yangicha bichimlar, noodatiy rang uyg‘unligi va zamonaviy texnologiyalar bilan birlashtirmoqda. Bunday jarayonda milliy bezaklarni asliyatini yo‘qotmagan holda zamonaviy talqin qilish dolzarb vazifadir. Chunki milliylikni saqlash bilan birga kiyimning qulayligi, amaliyligi va zamonaviy iste’molchi ehtiyojlariga mosligini ham ta’minlash lozim.

## 1. SHARQONA BEZAKLARNING TARIXIY VA BADIIY XUSUSIYATLARI

Sharqona bezaklar Markaziy Osiyo amaliy san’atida uzoq tarixga ega. Ular me’morchilik, kulolchilik, gilamdo‘zlik, zargarlik va to‘qimachilikda keng qo‘llangan. Milliy liboslarda esa naqshlar kashta, to‘qima mato, zar ip, munchoq va turli tikuv usullari orqali namoyon bo‘ladi. Islimiy, girih, gul va o‘simliksimon shakllar libos kompozitsiyasiga ritm, mutanosiblik va nafislik bag‘ishlaydi.

Islimiy naqshlar ko‘pincha novda, barg va gul shakllarining o‘zaro tutashuvidan hosil bo‘ladi. Girih naqshlari esa geometrik shakllar va takrorlanuvchi chiziqlar uyg‘unligiga asoslanadi. Ularning libosda qo‘llanishi naqshning joylashuvi, o‘lchami va mato xususiyatiga bog‘liq. Masalan, yoqa, yeng uchi yoki etak qismidagi bezak libosga tartibli ko‘rinish beradi, katta yuzada joylashtirilgan naqsh esa umumiy kompozitsiyaning asosiy urg‘usiga aylanishi mumkin.

Naqshlarning ramziy ma’nolari hudud, davr va hunarmandchilik an’analariga qarab farqlanishi mumkin. Shu sababli har bir bezakni bitta qat’iy ma’no bilan izohlashdan ko‘ra, uning tarixiy konteksti va mahalliy qo‘llanishini o‘rganish maqsadga muvofiq. Bezakning estetik qiymati uning ma’nosi bilan bir qatorda, bajarilish mahorati, rang tanlovi va libosning umumiy tuzilishiga mosligi bilan ham belgilanadi.

## 2. MILLIY MATOLAR VA BEZAK SAN'ATI

O‘zbek milliy kiyimlarida atlas, adras, beqasam, shoyi va baxmal kabi matolar muhim o‘rin tutadi. Ularning to‘qimasi, sirt tuzilishi va ranglar uyg‘unligi libosning badiiy ta'sirini belgilaydi. Atlasning jiloli yuzasi va ranglar almashinuvi, adrasning o‘ziga xos naqshlari hamda baxmalning silliq va salobatli ko‘rinishi turli dizayn yechimlarini yaratishga imkon beradi. Bezak tanlashda matoning xususiyati hisobga olinmasa, naqshlar bir-biri bilan raqobatlashib, umumiy ko‘rinishdagi uyg‘unlikni kamaytirishi mumkin.

Kashtachilik milliy libos bezagining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Qo‘lda tikilgan kashta naqshga hajm, faktura va o‘ziga xos badiiy ifoda beradi. Zardo‘zlikda esa zar iplar yordamida hashamatli bezaklar yaratiladi; bu usul tantanali va marosim liboslarida alohida ahamiyatga ega. Buxoro zardo‘zlik an'analari milliy bezak san'atining boyligini namoyon etuvchi yo‘nalishlardan biri sifatida qadrlanadi.

An'anaviy hunarmandchilikda qo‘l mehnati, sabr-toqat va aniqlik katta ahamiyatga ega. Zamonaviy ishlab chiqarishda mashina kashtasi va raqamli naqsh dasturlaridan foydalanish mumkin, biroq texnologiya hunarmandning badiiy qarashi va madaniy bilimini to‘liq almashtirmaydi. Eng maqbul yondashuv — yangi usullardan foydalanib, naqshning xarakteri va milliy ruhini saqlashdir.

## 3. SHARQONA BEZAKLARNING ZAMONAVIY TALQINI

Zamonaviy talqin — an'anaviy bezakni aynan ko‘chirish emas, balki uning asosiy badiiy xususiyatlarini saqlagan holda yangi shakl va vazifaga moslashtirishdir. Masalan, murakkab kashta naqshini libosning barcha qismiga joylashtirish o‘rniga, uni yoqa, manjet, yelka yoki bel qismida ixcham tarzda ishlatish mumkin. Bunday yechim milliylikni ko‘rsatadi va libosning kundalik kiyishga mosligini oshiradi.

Bugungi dizaynda minimalizm, erkin siluet va ko‘p maqsadli kiyimlar ommalashib bormoqda. Sharqona bezaklarni sodda bichim bilan uyg‘unlashtirish orqali milliy ruhga ega ko‘ylak, nimcha, jaket, tunika yoki aksessuarlar yaratish mumkin. Bunda ranglar sonini me'yorida saqlash, naqsh o‘lchamini kiyim hajmiga mos tanlash va bezakni kiyimning vazifasiga qarab joylashtirish muhim. Kundalik kiyimda yengil va ixcham bezaklar, bayram liboslarida esa murakkab kashta yoki zardo‘zlik elementlari qo‘llanishi mumkin.

Zamonaviy texnologiyalar dizaynerga naqshni oldindan raqamli ko‘rinishda sinab ko‘rish, ranglarni taqqoslash va mato sarfini rejalashtirish imkonini beradi. Biroq milliy bezakdan foydalanishda uning manbasini o‘rganish, an'anaviy hunarmandchilikka hurmat bilan yondashish va ustalar mehnatini e'tirof etish zarur. Milliy naqshlar faqat bezak sifatida emas, balki tarixiy va madaniy merosning bir qismi sifatida qaralgandagina ularning mazmuni to‘liqroq ochiladi.

## 4. TA'LIM JARAYONIDA MILLIY DIZAYNNI O‘RGATISH

Kasb-hunar ta'limida milliy libos va bezaklarni o‘rgatish nazariy bilim bilan amaliy mashg‘ulotlarni birlashtirishni talab qiladi. O‘quvchilar naqsh turlarini farqlash, ranglar uyg‘unligini aniqlash, mato xususiyatlarini solishtirish, bezak kompozitsiyasini chizish va uni kiyim andazasiga joylashtirishni o‘rganishlari lozim. Muzeylar, hunarmandlar ustaxonalari va milliy kiyim namunalarini o‘rganish ham o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi.

Amaliy topshiriq sifatida o‘quvchilarga bitta an'anaviy naqshni tanlab, uning shakli va kompozitsiyasini tahlil qilish, so‘ngra uni zamonaviy libos uchun qayta ishlash vazifasi berilishi

mumkin. Yakuniy ishda naqshning tarixiy manbasi, tanlangan ranglar, mato turi va bezakning joylashuvi izohlanadi. Bu usul o‘quvchilarda ijodkorlik, mustaqil izlanish va dizayn qarorini asoslab berish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, milliy libos dizaynida ekologik yondashuvni ham e’tiborga olish mumkin. Mato qoldiqlaridan kichik aksessuarlar yaratish, bichimni oldindan rejalashtirish va sifatli tikuv orqali buyumning xizmat muddatini uzaytirish resurslardan oqilona foydalanishga yordam beradi. Shu tariqa milliy merosni asrash, kasbiy mahoratni rivojlantirish va zamonaviy talablarni hisobga olish bir-birini to‘ldiradi.

## XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek milliy liboslaridagi sharqona bezaklar xalqimizning badiiy tafakkuri, hunarmandchilik mahorati va madaniy xotirasini aks ettiradi. Islimiy va geometrik naqshlar, atlas-adras matolari, kashtachilik hamda zardo‘zlik an’analari milliy kiyimning o‘ziga xosligini belgilaydi. Ularni zamonaviy talqin qilishda naqshning tarixiy xususiyatini saqlash, rang va shakl mutanosibligiga rioya etish, libosning qulayligi hamda amaliy vazifasini hisobga olish muhim.

Milliy bezaklarni zamonaviy dizayn bilan uyg‘unlashtirish nafaqat yangi kiyim modellarini yaratishga, balki madaniy merosni yosh avlodga yetkazishga ham xizmat qiladi. Texnikumlarda ushbu yo‘nalishni amaliy o‘rgatish, hunarmandlar tajribasidan foydalanish va raqamli dizayn vositalarini maqsadli qo‘llash orqali kelajak mutaxassislarining ijodiy salohiyatini oshirish mumkin. Demak, an’ana va zamonaviylik uyg‘unligi milliy libos san’atining rivojlanishi uchun muhim asosdir.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Milliy kiyim, kashtachilik va amaliy bezak san’atiga oid maqolalar.
2. UNESCO. Traditional craftsmanship and textile-related cultural heritage resources.
3. “O‘zbek milliy liboslarida bezak elementlari va ularning badiiy ifoda vositalari”. Ilmiy yangiliklar va intellektual tadqiqotlar jurnali, 2025.
4. “To‘qimachilikda milliy naqshlar va dizaynning uyg‘unligi: an’anaviy motivlarning zamonaviy talqini”. Ilmiy axborot byulleteni.